

Sedaj so mi pa naložili novomeški akademiki dekoracijo čitalniške dvorane in velik plakat za akademsko veselico ki bo 4. X.⁴⁴ Prav neljubo delo, sicer pa navse zadnje človek tudi pri temu nekaj pridobi.

S pesmimi sem že naredil konec!⁴⁵ sicer pa več ustmeno
Bodi pozdravljen Tvoj Dori
Pozdrav vsem domačim!

Dimitrij
Rupel

Esej o televiziji

(zgodbe o literaturi in kulturnih medijih)

Znano je, da v nekaterih deželah levičarji niso na oblasti. Toda to povsem domače dejstvo se mi je dodobra utrdilo v zavesti šele ob obisku Združenih držav Amerike. Če si levičar, si levičar in ne moreš imeti ničesar skupnega z oblastjo, z diplomacijo in s televizijo.

Neki moj ameriški profesorski kolega se mi je nekoč razkril v vsej svoji levičarski goloti, ko sem ga v kuhinji zalotil, kako pretaka pijačo iz ene steklenice v drugo. Obe steklenici sta si bili podobni in njegovo početje se mi je zdelo sumljivo. Bila je deset zvečer in uro ali dve je že trajala domača zabava v njegovem prijetnem levičarskem bungalovu, zato sem v prvem trenutku pomislil, da se možakar igra ali da v veselem razpoloženju ne ve, kaj dela. Pijača, ki jo je pretakal, je bila sherry. Sherry je nekaj podobnega kot prošek, Slovenci pa ga tu in tam zamenjujejo s češnjevim žganjem, ki se mu lahko reče recimo cherry brandy. Slišal sem, da je neki znameniti slovenski gledališki direktor dolga leta živel v zmoti, da je tisti sherry, ki ga (po njegovih besedah) pijejo v vseh angleških romanih, isto kot cherry brandy.

⁴⁴ Dekoracija je predstavljala celovito ureditev notranjščine in je danes ohranjena le v zasnutku, fragmentu in deloma na fotografskem posnetku. Na odru je bil na kartonu naslikan velikanski črn in z zlatom modeliran Buda, stene glavne dvorane so bile opremljene z imitacijo pilastrov z orientalskimi kapiteli, med katerimi so bile z zlatom modelirane kartonske figure eksotičnih plesalk. Na hodniku in v preostalih manjših sobah so bile stene opremljene z dekorativnimi geometrijskimi (»kubističnimi«) trikotniki elementi, vmes pa so bile na stenah pritrjene silhuete plesalcev. Jakac je izdelal tudi umetnoobrotno opremo — eksotične pahljače iz lepenke (ena je ohranjena v Jakčevem zasebnem arhivu). Celotna oprema kakor tudi ime prireditve (kot se spominja Jakac, je šlo za Siamski večer) sta izraz tedanjega navdušenja za eksotiko oziroma orientalsko fantazijo. (»Daljni Orient«, posebno Japonsko, je npr. občudoval tudi Jakčev prijatelj Mirko Pretnar — pismo M. Jarcu 30. 12. 1922, o budizmu pa prim. op. 10.) Orient je pozneje pritegnil Jakca na počitnicah v Bosni, v Parizu, kjer ga je posebej mikala orientalska umetnost, in na potovanjih v Tunis. Zanimanje zanj je opaziti tudi v predmetih v njegovem današnjem stanovanju. — Kot je razvidno iz fotografije v katalogu Maleševe zbirke v Kulturnem centru Kamnik, je pozneje v principu podobno dekoriral interiere tudi Miha Maleš.

⁴⁵ Vendar je vsaj priložnostno, v zasebnih dnevnikih, Jakac pozneje še vedno pesnil, značilno, da v tradiciji moderne.

Moj ameriški profesorski kolega se je ob mojem vstopu v kuhinjo (bila je zima leta 1977, se mi zdi) silovito zmedel: ustrašil se je za svoj levičarski prestiž. Steklenici sta si bili zares podobni, vendar je bila ena španska, druga pa južnoafriška. Zdaj bom povedal verzijo, ki mi jo je povedal moj gostitelj, mislite pa si lahko, kar si hočete. Rekel mi je, da mu je zmanjkalo španskega šerija in da ima pri roki le še steklenico južnoafriškega šerija, ki pa ga iz vsem jasnih političnih razlogov ne more ponuditi gostom: Če bi storil kaj takega, bi ga to veljalo ves levičarski ugled. — Pokusi ga, mi je rekel potem (in moram reči, da je to zame obveljalo kot demanti njegove zgodbe), — boš videl, kako je fin. Ravno tako dober je kot španski pa pol cenejši.

Znano je, da levičarji ne gledajo televizije. Pri nobenem svojih ameriških levičarskih prijateljev nisem videl televizije v dnevni sobi. Če sem pri kom zalotil tipične televizijske zvoke, ki so prihajali iz neznanne smeri, mi je bilo z rdečico na obrazu pojasnjeno, da »imajo otroci v otroški sobi neki televizor in da jim ga dovolijo gledati samo, če pridejo obiskovalci, ker imajo potem mir pred njimi, namreč pred otroki«. Televizija v Ameriki raznaša laži, poneumlja ljudi, je orodje establishmenta ipd.

Levičarstvo lahko kdaj pa kdaj zavzame cele univerze ali vsaj tiste njihove oddelke, ki so namenjeni pouku družbenih ved. To se mi je dogodilo v Kanadi, kjer je predstojnik katedre nenehno trepetal pred navalom levičarjev. Vedoč, da prihajam iz dežele levičarjev in da nisem vmešan v notranje razprtije, me je prosil za neki nasvet v zvezi z marksizmom, da bi se lahko bolje branil pred levičarji. Levičarji so bili na sociološkem oddelku tako močni, da so uspeli vreči iz službe nekega kolega, ki je bil znan po tem, da nastopa v popularnih televizijskih oddajah. Meni se je tisti človek videl spodoben levičar, vendar ga je to, da nastopa na malem ekranu, povsem razorožilo. Takrat sem spoznal, kakšna je moč levičarjev, kadar pridejo na položaje, ko lahko koga vržejo iz službe.

Pri nas so stvari v zvezi s televizijo povsem drugačne — in seveda tudi v zvezi z levičarstvom. Pri nas so televizorji razstavljeni na najbolj vidnem mestu v stanovanju. Tovarne pohištva izdelujejo takšne omare, ki imajo predvideno odprtino za televizor. Še pred kratkim je bilo gledanje televizije najjemenitnejši družabni dogodek. Si prišel k prijatelju na obisk in te ni niti pogledal, ampak je rekel, sedi pa tiho bodi, tamle je pijača, gledam futsal. Ljudje so se vabili na gledanje televizijskega programa. Še danes ljudje tekmujejo s televizorji: lastniki črno-belih aparatov so vredni vsega zaničevanja.

Televizor pomeni dom, varnost, prijeten kotiček, družinsko razpoloženje. Televizor je družinski oltar.

Zase bi rekel, da sem odrasel, ko sem si kupil prvi televizor. Odselil sem se od doma, kupil televizor, hladilnik in sesalec za prah. Z žensko, ki sem jo ljubil, sem najel garsonjero in televizor je črno-belo migotal mnoge večere najine ljubezni. Tisti televizor imam zdaj za spomin: pred kratkim sem ga na oltarju svojega doma zamenjal z barvnim. Nisem se hotel čisto v vseh pogledih razlikovati od svojih sodržavljanov: ko sem zvedel, da se bodo televizorji podražili, sem obremenil svoj mesečni dohodek do zadnjega kotička dovoljene tretjine. V istem času sem za podobno špekulacijo prepričal tudi svojo mater in tudi ona si je kupila barvni sprejemnik. Svet je odslej za nas v barvah.

Pri nas levičarjem ni čisto nič nerodno, če nastopajo na televiziji. Smeri, kot sta »desno« in »levo«, sta seveda podvrženi zakonu relativnosti. Nekateri pravijo, da se pri nas lahko pojavijo na televiziji samo pravi levičarji; nekateri ljudje, ki pa zase trdijo, da so *resnično* pravi levičarji (torej ne navadni pravi levičarji), razglašajo, da je televizija sredstvo za raznašanje laži, da je orodje establishmenta in da poneumlja ljudi. Naša televizija pa je vendarle v nečem različna od televizij, ki sem jih videl po svetu in ki jih je tuptatam mogoče — vsaj megleno — videti s pomočjo dobrih anten v naši domovini. Naša televizija dovoljuje uprizarjanje golih prsi, punk-rock in revolucionarne govore. Marksizem je pri nas povsem združljiv s televizijo.

Zase bi rekel, da sem nekje v sredi med pravimi in resnično pravimi levičarji, kajti na televiziji mi dovolijo nastopiti približno enkrat na dve leti. Epizode, ki zdaj sledi, ne pripovedujem, da bi se pritoževal nad tistimi, ki pošiljajo televizijska vabila, ampak da bi dokazal, kaj je bistvo televizije.

Pred kakšnim letom me je v studio Ljubljana povabil Sandi Čolnik: ker sem bil tisti dan eden redkih, ki je bil že videl tržaško predstavo Bulgakova in ker je tržaški teater potreben publicitete, saj mu vsako sezono, sproti umetno podaljšujejo življenje v tej prijazni sosedni deželi. Na televiziji je pomemben zunanji videz. Predvsem ne smeš imeti modre srajce: modra srajca je baje kot rentgen, potem gledalci neposredno vidijo tvoje misli. Nato te počesejo in popudrajo. Bil sem torej lepo napudran z nekim oranžnim prahom, da se mi ni videla niti ena sama gubica, prižgali so se reflektorji in Sandi Čolnik je s tistim znamenitim pomirljivim glasom (zdi se mi podoben glasu kakega mlajšega leva) zastavil prvo vprašanje. Morda sem govoril predolgo časa, kajti na televiziji ljudem, ki se na njej ne pojavljajo tako pogosto, ne dovolijo dolgo govoriti: skratka, moj prispevek za prvi večerni televizijski dnevnik, ki ga je vodil znameniti tovariš X., ni bil primeren. Za kako minuto predolg. — Pa ga skrajšajte, sem poskusil. — Ne, to pa ne, so rekli tovariši, ki imajo na ušesih slušalke, in ki nenehno poslušajo, kaj jim kdo od zunaj pravi. Medtem ko poslušajo te višje glasove, gledajo najprej v tla, nato pa zavijejo z očmi proti stropu. — Potem pa za drugi dnevnik, je rekel Sandi Čolnik. — Za drugi dnevnik pa ja, so rekli tovariši in spet zavili z očmi v nebo, v njihovih slušalkah pa je veselo pokljalo in škrtalo. Bil je topel pomladni dan v petek popoldne in odpovedal sem se bil — da bi nastopil na televiziji — potovanju na morje. Celo popoldne sem hodil okoli oranžno napudran, tako sem bil vesel svoje slave. Zvečer sem najprej gledal prvi dnevnik, da bi se prepričal o novičarski gneči, ki mi je preprečila uvrstitev vanj. Po malem sem upal, da me bojo vseeno pokazali: mogoče je v zadnjem trenutku odpadla kakšna revolucija ali pa je kateri od tistih tovarišev, ki se vsak dan pojavljajo na ekranu, malo krajši, kot so predvideli: pa bojo mene stisnili noter. Znameniti tovariš X. je začel dnevnik. (Tu se zdaj približujem drugemu področju iz našega naslova: literaturi. Čas je že, da tudi o njej kaj povem.) Znameniti tovariš X. je pomežiknil z obema očesoma, se nasmehnil in se takoj spet zresnil, za trenutek je njegov obraz dobil tragičen izraz. Rekel je: »Spet je minil dan življenja naše družbene skupnosti, spet je za nami dan dela, naporov in užitka, dan, v katerem smo delali in se veselili, v katerem se je v očesu zalesketala solza žalosti pa tudi solza ponosa in sreče. V zadnji vasi se je nekaj zganilo v srcu

preprostega človeka in reklo, vredno je bilo živeti, čeprav se ni zgodilo nič posebnega; tudi srce izobraženca je morda zatrepetalo in se vprašalo, če ni morda ta dan izgubljena priložnost za navezavo stikov z delavcem iz neposredne proizvodnje za nov socialistični jutri, za skupno življenje iz preteklosti v prihodnost, iz zmage v zmago, pa naj bo še tako skromna in nepomembna na prvi pogled. Tudi mi smo danes delali. Toliko novic se nam je nakopičilo, da se je težko odločiti, s čim bi začeli. Ta svet je takšen, da se na njem — v skritih gubah življenja planeta, od črne Afrike do ošabne Amerike — kar naprej nekaj dogaja. Najbrž si mislite, kako neki — mi na televiziji — sploh zmoremo tako velikansko delo. No, morda ta trenutek, v tem lahkotnem hipu zagovorjene naglice, nekje umira človek. Drugje spet se je kdo rodil. Nekdo. Človek. Naše bitje. To so mogoče drobci, ali pa tudi niso. Morda je že spet kje kanila grenkoba pelina v morje žalosti in krivice. Morda je kruta narava posušila še en list na drevesu, ki ga sicer tako skrbno negujemo in zalivamo. Odpadel je. Nikoli več ga ne bo. Brez njega je drevo revnejše, manj zeleno. Prometna nesreča. Neskrbnost in malomarnost je spregledala znak »Nimaš prednosti«. Je ta brezvestni voznik zapustil ženo, hčer, sinka? Ne vemo. Le sprašujemo se lahko, kako dolgo še. No (nasmešek!), ob tem seveda delovna vnema naših delavcev ne popušča. Tako kot druge dneve, so tudi danes presegli marsikatero normo, delovni ljudje so proslavili še eno zmago. Morda ni bila velika, morda je bil vzrok veselju le droben vijak, posebno skrbno izdelan kos pohištva, majhna elektronka... vendar je življenje sestavljeno iz množice prav takšnih zmag in uspehov...«

Voditelj dnevnika, ki bi lahko bil tudi kdo drug, ne ravno tovariš X., je govoril in govoril. Gledal sem na uro. Bila je tričetrt na osem, novice iz tujine se niso še niti začele.

Prispevka o tržaškem gledališču, tistega blagega pogovora brez vsake gubice, ni bilo niti v drugem dnevniku. Snemali so me bili za šalo. Kasneje sem zvedel, da je v zvezi s to mojo točko urednik drugega dnevnika izjavil: *ta človek* pa v mojem dnevniku že ne bo nastopil! V tistem trenutku ni bilo važno tržaško gledališče, ni bila važna vsebina pogovora med Čolnikom in menoj, važen sem bil jaz kot *človek*. Človek je namreč naša največja skrb. On nas zelo skrbi. Ni važno, kaj delaš in kaj si, važno je, kdo si. V tem je skrit ves humanizem naše televizije — in za ta del — tudi ameriške ali katere druge. Televizija je sestavljena iz osebnosti, iz slik: njihov govor ni pomemben, vsebina je postranska. Televizijski uredniki so taki kot filmski režiserji: zanje je važen obraz. Moj obraz je bil najbrž vseeno preveč oranžen pa ga niso mogli uvrstiti v spored.

V uredniku nočnega televizijskega dnevnika se je prebudil učenec Marshalla McLuhana, ki je v zvezi s televizijo izrekel znamenito misel, da je medij sporočilo, to se pravi, da je za moderne (kulturne) medije važnejši *učinek* kot vsebina. Sicer mislim, da se McLuhan ni motil, ko je televiziji pripisal plemenski, gregarični oz. združevalni značaj. Literatura je — če je pač natisnjena v knjigi — bistveno bolj asocialna: črke, pravila pisanja in izražanja, vsemogoče konvencije, ki jih je treba obvladati, bralca *izločajo* iz vsakdanjega sveta delovanja in učinkovanja. Morda me je omenjena izkušnja s televizijo bolj kot katerakoli druga prepričala, da sem človek pisane besede in da mi je dodeljeno mesto v ograjenem prostoru pisanja.

V nekem pogledu je televizija literatura ubogih, saj si pomaga s tistimi sestavinami literature, ki so za literaturo oz. za pisanje najmanj značilne, ki so v literaturi izgubile pomen (izgubile so ga menda tudi po zaslugi televizije), oz. ki jih je literatura — in zdaj nastopam (kot advokat moderne literature — zavrgla kot kičaste, cenene, banalne in vulgarne. Od vseh literarnih žanrov na televiziji najbolj uspevajo kriminalka, ganljivka, humoreska in bulvarka. Od vseh retoričnih prijemov je na naši televiziji najbolj v rabi pridiga. Ta se kosa s šolmaštrskimi nagovori in zgledi, branjevskimi in vrtičkarskimi nasveti pa z raznimi dolgoveznimi globokoumljenji, pri katerih se človek ne more odločiti, kam naj bi jih prištel: enako so oddaljena od laži kot od resnice, niso niti strokovna niti poljudna (kajti ljudje tako pač ne govorijo), niti vesela ni žalostna. Na žalost smo na Slovenskem prikrajšani za tisto televizijo, zaradi katere je po svetu postala pojem: za živ, polemičen, aktualen razgovor. Prikrajšani smo tudi za iznajdljive reklame, za tisto lesketanje in brizganje komercialnih idiomov in mitemov, ki spravlja ob strop levičarsko inteligenco zahodnega sveta in zaljša še tako revna domovanja s podobami ležernosti, užitka in dragocenosti. Prikrajšani nismo za reklamne neumnosti, ki si po nedolžnem služijo bes naših domačih levičarjev: tako neiznajdljive in puste so (razen častnih izjem!), da se je kritikom njihovega strupenega čara treba samo čuditi. Da niso njihovi napadi prepisani iz zahodnih levičarskih priručnikov! Moram reči, da me še nikoli ni zapeljalo, da bi si kupil izdelek tovarne Carnex ali katero od juh, ki mi jih servirajo pred dnevnikom. Mleko pijem tudi brez reklame, pijače »Ž« pa tako ali tako ni dobiti.

McLuhan je televizijo krstil kot »hladen medij« in ji pripisal kvaliteto »visoke soudeležbe«, to se pravi socialnost, ravno zaradi tistih značilnosti, ki jih naša, slovenska televizija prinaša najmanj. Televizija socializira zadnjega vaščana, ker neposredno prenaša oddajo z Meseca, iz Amerike ali Afrike; ker gledalca postavlja v zadnji kotiček sveta, kjer se nekaj dogaja. Televizija naj bi nas spravljala iz tira, bombardirala naj bi nas z informacijami in novostmi, bili naj bi hkrati na odru newyorške Metropolitanke in za obzidjem Kremlja, sredi vojne in v vrvežu obilja. Zavedali naj bi se, da živimo v svetu, kjer se marsikaj dogaja, kjer je poleg nas še na milijone drugih ljudi, drugih ras, drugih prepričanj, drugih navad in drugih oblik. Postali naj bi z njo malo manj zaupljivi v svoj vrtiček, razumeli naj bi z njo poleg sebe tudi drugega, čutili naj bi, da nam naš mir in naša lagodnost nista dana zastonj in za večne čase; primerjali naj bi se in se učili strpnosti, ljubezni do različnega.

Naša televizija nam vsega tega daje malo. Zdi se, kot da je bolj »vroča« kot »hladna«, da nas pušča bolj negibne in nezainteresirane, da zahteva od nas manj soudeležbe. Bistveno za televizijo naj bi bilo, da je »mozaik«. Razen častnih izjem se zdi, da je naš TV program serija paketov, vnaprej pripravljenih in dobro preračunanih kaset. Edine svetle točke, iz katerih zasije nekaj človeškega, so naše tehnične nerodnosti. Najbolj dramatične so tiste pavze, ko ne vemo, ali se nam je pokvaril televizor ali so v studiu vsi zaspali; ko vrtijo napačne filme, ko napovedovalci jecljajo, se motijo, ko opazujemo napačne prevode filmskih besedil . . .

Radio je »vroč« medij. In zdi se mi, da je cerkvena maša tudi »vroča«. Pridigar ni važen: lahko bi ga ne videli, poslušamo ga z zaprtimi očmi. Za njim stoji bog. Pravi vir informacij je zakrit. Prisoten, toda neviden. Vanj je treba verjeti. Udeležba poslušalcev ni predvidena. Radio je nekaj podobnega, božanskega. Naše ploskanje, navdušenje ali žalostenje ni pomembno. Pred kratkim sem v ljubljanski stolnici poslušal orgelski koncert. Sedeli smo v poltemi, okrog nas freske, pozlata, oltarji, arhitektura. Naši pogledi so bili obrnjeni proti oltarju, navzgor proti kupoli. Glasba je prihajala izza hrbtna. Glasbenika nismo mogli videti niti na koncu, ko se je baje priklonil in zahvalil za ljubeznivo poslušanje. Izvor umetnosti je bil neviden, naša udeležba je bila irelevantna. Ali ni radio podobna ustanova? Njegovi valovi nas obdajajo vsepovsod, edino, kar lahko storimo, je, da zatisnemo ušesa. Toda bog je nad nami slej ko prej, nikamor mu ne uidemo. Morda bi McLuhan rekel, da je pomembna njegova prisotnost, ne to, kar nam ima povedati.

Nekaj tega je tudi na televiziji. Važno se je na njej pojaviti, pravijo nekateri moji prijatelji. Nihče te ne bo poslušal, kaj boš povedal, toda rekli bodo, bil je na televiziji! Televizija daje božanski pečat in televizijske zvezde so bogovi našega časa. Če se pojaviš na televiziji, o tebi ne more biti nobenega dvoma: kakšen paradoks! Tista hipna pojava, sestavljena iz električnih impulzov, ima večjo stanovitnost in snovnost kot katerakoli knjiga; kot je seveda res, da imajo večjo navzočnost avtorji dnevnega ali tedenskega časopisa kot avtorji knjig, ki izidejo enkrat na leto. Čeprav se ti vpisujejo s svojim enkratnim pojavom v večnost, čeprav so neponovljivi in jih po enkratnem branju ne vržemo stran, so minljivi in zanemarljivi.

Če se pojaviš v literaturi, je vedno dvom. Ali je to, kar si napisal, literatura ali ni? Pridejo kritiki in teoretiki, zgodovinarji. Zmajujejo z glavo. Če se pojaviš na televiziji, o njej nihče ne dvomi, da je to zares televizija.

Literatura je ograjeni prostor asocialnosti in skepse. Literati so čudaki, norci, bolniki, ekscentriki, nemirneži in nevarneži. Televizijci so normalneži, povprečneži, zaščitniki in ščitenci, urejeni ljudje dobrega ukusa, zlikane obleke in počesane frizure, govorci, retoriki, učitelji in učenci: oni so naši dobri prijatelji. Kadar prinesemo knjigo v hišo, z njo ne bo stopil njen nemarni in smrdljivi pisatelj. Televizijski napovedovalec stopa v našo sprejemnico in z njim stopajo njegova lepa normalna (nenagubana) lica, njegove odišavljene pod pazduhe, njegov lepo skrojeni suknjič, njegov prijazen bariton, njegovi očiščeni nohti in ljubeznivi naočniki, lakirani lasje, poškrabljeni ovratniki in njegova vsak dan druga večerna kravata.

V naših slovenskih razmerah pa so se stvari nekoliko zamotale. Ne poznam kulture, kjer bi člani plemena ali naroda toliko dali na literaturo in od nje pričakovali, da se vsa socializirana in spodobna pojavi pri njih doma. Ne poznam kulture, ki bi za svojega prvega moža izbrala in čistila literarnega kritika. Kolikor je to dejstvo seveda mogoče razlagati različno (denimo z našo nerazvitostjo), je najbrž mogoče trditi, da smo Slovenci okoli literature razvili toliko aparatov in instrumentov, ker jih nismo razvili druge. Ker se ni nikjer drugje nič dogajalo, smo prisluhnili literaturi. Literatura je cvetela in v nekem smislu cveti še danes. Ali ni zanimivo, da se največ družbenih sporov in polemik plete ravno okrog literature? Ali ne bi bil že vendar čas, da Jože Javoršek nastopi na televiziji in se tam enkrat za vselej osramoti pred nekaj vsaj za silo informiranimi

in razumnimi možmi? Ali ne bi bilo normalno, da o zadevah slovenske zanikrnosti spregovori še kateri drugi medij, ne samo literatura? Ali ne bi bilo normalno, da se — če pravimo, da ni boga — enkrat pred nami vsemi in tudi pred svetom opravijo nekatere socialnohigienske reči, ki jih ljudje sicer odnašajo za vinjena omizja, v zagrenjena in obupana razmišljanja, v družinske prepire in v — literaturo?

Morda je celo danes slovenska literatura ena najbolj organiziranih in najbolj razvitih slovenskih institucij. Tu je proizvodnja, ki je množična in cenena, tu je neizprosna kritika, tu je trgovina, tu je zvesto slovensko občinstvo. Kdaj se je kdo tako neusmiljeno lotil televizije, kot se lotevamo estetskih vprašanj literature? Zakaj se toliko naših (tudi sprotnih in vsakdanjih) problemov zateka v literaturo? Mar zato, ker vlada prepričanje, da bodo tam dočakali najbolj pravično sodbo? Koliko reči bi si zamolčali, ko ne bi imeli literature! In koliko praktičnih zadev bi rešili, ko jih ne bi prepustili literatom in literaturi!

Da, literatura je nekaj božanskega. Kolikokrat je že v slovenski zgodovini priskočila na pomoč narodu! Koliko partizanov je korakalo pod zastavo, okrašeno z njenimi imeni! Koliko jih je pod to zastavo umrlo! In kako smo nehvaležni do te literature, potisnjene vstran in zasramovane, kadar nanese prilika, pa spet uporabljane, kadar je stiska! Koliko nalog mora že spet opravljati, čeprav je ne maramo v hišo in jo kar naprej odpravljamo spred praga z nekaj parami miloščine!

Pojavila se je zahteva po novi slovenski reviji. Na nekaj tipkanih straneh opisan položaj v slovenski literaturi, opisana gneča, ki vlada v dotrajanih in skromnih njenih prostorih za ograjo. Preden je bil napisan en sam članek za to revijo, preden se je zganilo eno samo pero v ozadju tega tesnega dvorišča, že so prihrumeli barbari in pod krinko slovstvene kritike opljuvali delo predlagateljev do konca tisočletja — vnaprej in za vsak primer. Odlična stvar! Želim si te ostrine tudi na drugih področjih slovenskega življenja! Dokler pa se to ne bo zgodilo, bo literatura proti svoji naravi najbolj hladen medij z največjo — zgodovinsko nezaslišano — soudeležbo. Literatura bo televizija ubogih!

*

In zdaj je čas, da končam in da se — v tej svoji televizijsko-literarni molitvi — spomnim *ubogih*. V svojih sobah sedijo in gledajo. V Ameriki sem jih videl in pri nas. To niso tisti levičarji, h katerim sem kdajpakdaj zašel na večerjo, ampak delavci, garači, upokojenci, gospodinje, utrujeni možje in žene, nesrečni otroci. Kaj bi svet počel brez televizije? Zagotovo bi žalostni bilanci dodali še kakšno vojno, še več umorov in zločinov, alkoholizma in mamil, če ne bi bilo televizije. Prazne večerne ulice. Le junaki in neprilagojenci postopajo po njih. Večina ljudstva sedi pred televizorji in negibno sodeluje v družbenem življenju. Zanje televizija ni ne medij in ne vsebina, ne vroča ne mrzla... Prižgani televizor dokazuje, da v bližini živijo ali da so vsaj do nedavnega v bližini živeli tudi drugi ljudje. Migotanje slike in zvok pričata o življenju. Napravite preskus: telefonirajte svojim znancem, ko pade mrak. Kolikokrat boste v slušalki zaznali, da nekje v ozadju poje in govori televizor? Če med pozivom in trenutkom, ko se nekdo oglasi na drugi strani, mine nenavadno dolg čas, vedite, da je poklicani najprej utišal televizor, preden se vam je oglasil.

Marsikje govori televizor v prazno in ljudje pred ekranom spijo. Tuptam se zgodi, da starec ali starka na tem udobnem sedežu, nekoliko oguljenem od vsakdanje rabe, zaspi za vedno, in da blagi glas govori stenam.

Skoraj deset let bo tega, kar sem stanoval — med svojim ameriškim študijem — v istem nadstropju skupaj s starcem, ki je imel cel dan prižgan televizor. Hiša je bila enonadstropna, ena tipičnih udobnih, vendar cenenih hiš Nove Anglije, na Arlington Streetu v mestu Cambridge, država Massachusetts. Lesena hiša s tremi ali štirimi strankami v mirnem okolišu, kjer je bilo jeseni pa še dolgo v zimo po cesti polno zlato rumenega listja, da si moral paziti pri zaviranju. Hvala bogu, okrog hiše je bilo dovolj prostora za parkiranje. Naslov sem dobil od Vladimira Dedijerja, ki je bil tu eno leto pred menoj: od njega sem tudi odkupil zdelan televizor znamke Zenith. Mislim, da sem dal zanj takrat 70 dolarjev.

Možakar, ki je stanoval z menoj v istem nadstropju, mislim, da se je pisal gospod Bombay ali nekaj podobnega, je neprestano gledal televizijo. Njegovo življenje je bilo sestavljeno iz jutranjega gledanja televizije, popoldanskega gledanja televizije in večernega gledanja televizije. Bil je penzionist in vsak mesec ga je v avli spodaj čakal ček. Nikoli ni nikogar sprejemal. Pozdravljala sva se z navdušenim *Hi there* ali čim podobnim, vendar nisva govorila. Gospod Bombay je imel tudi avto, vendar se z njim ni nikamor vozil. Bil je kakih deset let star buick in je vedno stal pred hišo. Gospod Bombay ga je vsako jutro hodil malo očistiti in če je bilo hladno, je pognal stroj. Nepremično je sedel za volanom in kadil. Potem je stroj ugasnil in se vrnil pred televizor.

Če sem stopil v kopalnico, sem slišal televizor gospoda Bombaya. Moja kopalnica je imela živo steno. Za gospoda Bombaya je bil popravljalec televizorjev enako spoštovan poklic kot poklic zdravnika. Televizijski program se je zanj izenačil z življenjem in TV repairman je reševal to življenje.